

TALABALARNING O‘QUV JARAYONIDAGI FAOLLIGI VA UNI OSHIRISHNING METODIK ASOSLARI

Hafizov Abror Alisher o‘g‘li,

O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

abrorbek.hafizov92@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ta’lim jarayoni samaradorligini belgilovchi eng muhim ko‘rsatkichlardan biri bu talabalarning o‘quv faolligi hisoblanadi. O‘quv faolligi deganda nafaqat talabaning dars mashg‘ulotlarida jismoniy ishtiroki, balki uning bilim olish jarayoniga faol, mustaqil, ongli, ijodiy va mas’uliyat bilan yondashuvi, o‘rganilayotgan mavzuni chuqur anglash hamda o‘zlashtirilgan bilimlarni turli o‘quv va hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga intilishi tushuniladi [Зимняя, 2010]. Shu ma’noda, o‘quv faolligi ta’lim mazmunining o‘zlashtirilish darajasini belgilovchi asosiy pedagogik mezonlardan biri sifatida qaraladi.

Kalit so‘zlar: o‘quv faolligi, metodik asoslar, kognitiv faollik, motivatsion tayyorgarlik, metakognitiv boshqaruv, talaba markazli ta’lim, muammoli ta’lim.

ABSTRACT

One of the most important indicators of the effectiveness of the educational process is the learning activity of students. Learning activity is understood not only as a student's physical participation in classes, but also as his active, independent, conscious, creative and responsible approach to the process of acquiring knowledge, a deep understanding of the subject being studied, and a desire to apply the acquired knowledge in various educational and life situations [Zimnyaya, 2010]. In this sense, learning activity is considered one of the main pedagogical criteria determining the level of mastery of educational content.

Keywords: learning activity, methodological foundations, cognitive activity, motivational training, metacognitive management, student-centered education, problem-based learning.

KIRISH

Zamonaviy pedagogika fanida o‘quv faolligi tushunchasi an’anaviy tarzda talqin etilgan “darsda qatnashish” yoki “faol javob berish” darajasidan ancha kengroq mazmunga ega bo‘lib bormoqda. Ilmiy tadqiqotlarda ushbu tushuncha kognitiv faollik, motivatsion tayyorgarlik va metakognitiv boshqaruv kabi murakkab tuzilmalar majmuasi sifatida izohlanadi [Хыторской, 2013]. Kognitiv faollik talabaning bilimni idrok etish, tahlil qilish, solishtirish va umumlashtirish

jarayonlaridagi faol ishtirokini ifodalasa, motivatsion tayyorgarlik o'quv faoliyatiga bo'lgan ichki ehtiyoj va qiziqish darajasini anglatadi. Metakognitiv boshqaruv esa talabaning o'z o'quv faoliyatini rejalashtira olish, nazorat qilish va baholash qobiliyatini o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Psixologik-pedagogik nuqtayi nazardan, o'quv faolligining manbai insonning tabiiy bilishga bo'lgan ehtiyoji, ya'ni dunyoni anglash, tushunish va o'zlashtirish istagida mujassamdir [Рубинштейн, 2012]. Biroq ushbu tabiiy intilish har doim ham o'z-o'zidan faol o'quv faoliyatiga aylanavermaydi. Uni ta'lim jarayonida uyg'otish, rivojlantirish va maqsadga yo'naltirish bevosita o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan pedagogik metodlar, ta'lim texnologiyalari va o'quv muhitining sifatiga bog'liqdir.

Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning o'quv faolligini ta'minlash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bu bosqichda talaba mustaqil bilim olishga tayyor shaxs sifatida shakllanishi lozim. Agar ta'lim jarayoni an'anaviy, biryoqlama va o'qituvchi markazli tarzda tashkil etilsa, talabalarda passivlik, befarqlik va faqat baho uchun o'qish holatlari kuzatilishi mumkin [Леонтьев, 2005]. Bunday vaziyat esa o'quv faolligining pasayishiga va ta'lim samaradorligining susayishiga olib keladi.

Shu bois, zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quv faolligini oshirishni ta'lim jarayonining markaziy vazifasi sifatida belgilaydi. Interaktiv, kommunikativ va talaba markazli metodlar asosida tashkil etilgan darslar talabalarning kognitiv va motivatsion faolligini kuchaytiradi, ularni o'z fikrini erkin ifodalashga, mustaqil qaror qabul qilishga va o'quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylanishga undaydi [Селевко, 2010]. Natijada o'quv faolligi nafaqat darsdagi faollik, balki talabaning umumiy intellektual va shaxsiy rivojlanish omiliga aylanadi.

Ta'lim nazariyasiga ko'ra, talabalarning faolligi ichki va tashqi omillar ta'sirida shakllanadi. Ichki omillarga talabaning qiziqishlari, ehtiyojlari, shaxsiy motivatsiyasi, intellektual va psixologik xususiyatlari kiradi. Tashqi omillar esa o'qitish metodlari, dars jarayonining tashkil etilishi, ta'lim muhiti, o'qituvchining pedagogik mahorati hamda qo'llanilayotgan ta'lim texnologiyalari bilan bevosita bog'liqdir.

Mazkur jihatdan qaralganda, interaktiv texnologiyalar talabalarning faolligini oshirishda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Interaktiv metodlar talabaning faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida ta'lim jarayoniga jalb etilishini ta'minlaydi [Hafizov, 2024]. Guruhli va juftlikda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, munozara va rol o'yinlari orqali talabalar mustaqil fikrlashga, o'z nuqtayi nazarini himoya qilishga va tilni amaliy muloqot vositasi sifatida qo'llashga o'rganadilar.

Shuningdek, interaktiv texnologiyalar talabalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantiradi, xatolardan qo‘rqmasdan fikr bildirishga undaydi va dars jarayonida qulay psixologik muhitni yaratadi. Natijada ingliz tilini o‘rganish jarayoni samaraliroq bo‘lib, talabalarning faolligi barqaror tarzda oshib boradi.

Ingliz tilini o‘qitishda talabalarning faolligini oshirish, avvalo, kommunikativ yondashuvni amalga oshirish bilan bog‘liq. Kommunikativ metod tilni o‘rganishni real muloqot jarayoni sifatida tashkil etishni ko‘zda tutadi [Hafizov, 2025]. Bunda talaba dars davomida passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida namoyon bo‘ladi. U o‘z fikrini ingliz tilida ifodalashga, suhbatdosh bilan muloqotga kirishishga va muammoli vaziyatlarni til vositasida hal qilishga intiladi.

Talabalarning faolligini oshirishda interaktiv metodlarning o‘rni beqiyosdir. Guruhli va juftlikda ishlash, rol o‘yinlari, munozaralar, loyihaviy faoliyat kabi metodlar talabalarning darsdagi ishtirokini kuchaytiradi. Bunday metodlar orqali talabalar o‘zaro fikr almashadi, bahs yuritadi, hamkorlikda qaror qabul qiladi va ingliz tilida erkin muloqot qilishga o‘rganadi. Natijada, dars jarayoni jonlanib, ta’lim samaradorligi oshadi.

Pedagogik adabiyotlarda “faollik” tushunchasi talabaning o‘quv jarayonida ongli, mustaqil va ijodiy ishtiroki sifatida talqin etiladi. Faollik nafaqat talabaning darsda ishtirok etishi, balki uning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan ichki munosabati, bilimlarni anglab o‘zlashtirishi va ularni amaliy faoliyatda qo‘llay olish qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Shu ma’noda, talabaning faolligi ta’lim samaradorligini belgilovchi muhim pedagogik ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Talabalarning faolligi ularning bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyoji, o‘quv motivatsiyasi, o‘quv vazifalariga mas’uliyat bilan yondashuvi hamda mustaqil fikrlash qobiliyatida ifodalanadi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, faollik darajasi yuqori bo‘lgan talabalarda bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirish, tahliliy fikrlash va ijodiy yondashuv shakllanadi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida talabalarning faolligini oshirish ta’lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilanmoqda.

Ingliz tilini o‘rganish jarayonida talabalarning faolligi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki tilni o‘zlashtirish passiv bilim emas, balki faol muloqot jarayoni orqali amalga oshadi. Ingliz tilida faollik, asosan, talabaning muloqotga kirishish, erkin fikr bildirish, savol-javoblarda qatnashish, munozaralarda ishtirok etish va til birliklarini real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashga tayyorligida namoyon bo‘ladi. Faol ishtirok etmagan talaba tilni faqat nazariy darajada o‘zlashtirishi mumkin, bu esa kommunikativ kompetensiyaning yetarli darajada shakllanmasligiga olib keladi.

Talabalarning faolligini oshirishning muhim metodik asoslaridan biri — muammoli ta’lim texnologiyasidir. Muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslarda talabalar mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga va muammoni hal etish yo’llarini izlashga majbur bo’ladi. Ingliz tili darslarida bunday yondashuv talabalarning tilni real vaziyatlarda qo’llashiga imkon yaratadi. Masalan, muammoli savollar, bahsli mavzular yoki real hayotiy vaziyatlar asosida tashkil etilgan topshiriqlar talabalarning faolligini sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, loyiha metodi ham talabalarning faolligini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Loyiha asosida tashkil etilgan mashg’ulotlarda talabalar ma’lum bir mavzu yuzasidan mustaqil izlanadi, axborot to’playdi, tahlil qiladi va o’z natijalarini ingliz tilida taqdim etadi. Bu esa ularning nafaqat til ko’nikmalarini, balki ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Talabalarning faolligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ham ahamiyati katta. Onlayn platformalar, interaktiv doskalar, mobil ilovalar va multimediya vositalari yordamida tashkil etilgan darslar talabalarni o’quv jarayoniga faol jalb etadi. Bunday texnologiyalar orqali talabalar mustaqil ishlash, testlar bajarish, virtual muloqotda qatnashish va o’z bilimlarini baholash imkoniyatiga ega bo’ladi.

O’zbekiston oliy ta’lim muassasalarida ingliz tilini o’qitish jarayonida talabalarning faolligini oshirish davlat ta’lim siyosatining muhim yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Normativ-huquqiy hujjatlarda talaba markazli ta’lim, interaktiv metodlardan foydalanish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish vazifalari belgilab berilgan. Bu esa ingliz tili o’qituvchilaridan darslarni innovatsion yondashuv asosida tashkil etishni talab etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, talabalarning o’quv jarayonidagi faolligi ingliz tilini samarali o’qitishning muhim sharti hisoblanadi. Interaktiv texnologiyalar, kommunikativ metod va zamonaviy pedagogik yondashuvlar talabalarning faolligini oshirish, ularning til kompetensiyasini rivojlantirish va ta’lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu sababli, ingliz tilini o’qitishda talabalarning faolligini oshirishga qaratilgan metodik asoslarni chuqur o’rganish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa bo’lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Hafizov, Abror Alisher o’g’li (2024). Oliy o’quv yurtlari talabalariga biznes lug’atini o’rgatishning pedagogik strategiyalari muammolari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4 (5), 647-650.

2. Hafizov, A.A. (2024) Challenges in pedagogical strategies for instructing business vocabulary to tertiary-level learners. *International Journal of World Languages*, Volume 4, Issue 3, pp. 84-87
3. Hafizov, A.A. (2025), The potential of social media as a tool for authentic language learning, *Educator Insights: Journal of Teaching Theory and Practice*, Volume 1, Issue 6, pp. 70-74.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология . – М.: Логос, 2010.
5. Хуторской А.В. Современная дидактика. – М.: Академия, 2013.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2012.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Смысл, 2005.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 2010.